

Κείμενο εργασίας – Παιδεία για τα Μέσα

Εισαγωγή (πρόλογος)

Με βάση την τελευταία τροποποίηση της ραδιοτηλεοπτικής νομοθεσίας και την εναρμόνισή της με τις Ευρωπαϊκές Οδηγίες, το άρθρο 30Γ(1) του περί Ραδιοφωνικών και Τηλεοπτικών Σταθμών Νόμου 7(Ι)/98 (όπως τροποποιήθηκε μεταγενέστερα) προνοεί ότι *«η Αρχή αναλαμβάνει σε συνεργασία με άλλους αρμόδιους κρατικούς, ημικρατικούς και ιδιωτικούς φορείς, να προωθήσει το σχεδιασμό και συντονισμό της ανάπτυξης και της εφαρμογής προγραμμάτων (ερευνητικών, εκπαιδευτικών, ενημερωτικών και άλλων) για την αναβάθμιση των επιπέδων Παιδείας για τα Μέσα στη Δημοκρατία».*

Η παράγραφος (3) του άρθρου 30Γ του προαναφερθέντος νόμου αναφέρει *«για τους σκοπούς του παρόντος άρθρου, ο όρος “Παιδεία για τα Μέσα” σημαίνει την ικανότητα πρόσβασης, κατανόησης και κριτικής αξιολόγησης των διαφόρων πτυχών των μέσων επικοινωνίας και του περιεχομένου τους, καθώς και η δυνατότητα έκφρασης σε διαφορετικές μορφές επικοινωνίας, κυρίως μέσα από τις νέες τεχνολογίες.»*

Σχετική πρόνοια υπάρχει και στον περί Ραδιοφωνικού Ιδρύματος Κύπρου Νόμο, κεφ. 300^A (όπως τροποποιήθηκε μεταγενέστερα), η οποία προνοεί ως εξής:

18Δ. *«Το Ίδρυμα συμμετέχει στη δράση Παιδεία για τα Μέσα, που συντονίζει η Αρχή Ραδιοτηλεόρασης, ιδιαίτερα στη διάδοση προς τους πολίτες σαφών και εύχρηστων πληροφοριών και στη στήριξη εκστρατειών ευαισθητοποίησης, μεταξύ άλλων, σχετικά με τον τρόπο παραγωγής, προώθησης και διανομής πληροφοριών και δημιουργικού περιεχομένου στο ψηφιακό περιβάλλον, για την υπεύθυνα χρήση του διαδικτύου γενικότερα καθώς και του τρόπου λειτουργίας των μηχανών αναζήτησης και της βέλτιστης χρήσης τους.*

Νοείται ότι, για τους σκοπούς του παρόντος άρθρου, ο όρος “Παιδεία για τα Μέσα” σημαίνει την ικανότητα πρόσβασης, κατανόησης και κριτικής αξιολόγησης των διαφόρων πτυχών των μέσων επικοινωνίας και του περιεχομένου τους, καθώς και η δυνατότητα έκφρασης σε διαφορετικές μορφές επικοινωνίας, κυρίως μέσα από τις νέες τεχνολογίες.»

Στο πλαίσιο αυτό και θέλοντας η Αρχή να διασφαλίσει ότι η όλη προσπάθεια θα αποφέρει όσο το δυνατό πιο δημιουργικά, γόνιμα και παραγωγικά αποτελέσματα προχώρησε στη σύσταση ομάδας εμπειρογνομόνων που στηρίζουν τη δράση.

A) Ορισμός της έννοιας «Παιδεία για τα Μέσα»

Το εγχείρημα του ακριβούς καθορισμού στην ελληνική της έννοιας «media literacy» δεν είναι εύκολο. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι σε διάφορες ερμηνείες του όρου χρησιμοποιούνται εναλλάξ οι έννοιες *παιδεία, γραμματισμός, εγγραμματισμός*. Ακολουθούν διάφορες ερμηνείες του όρου:

- Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, σε ανακοίνωσή της σχετικά με το ποια θα πρέπει να είναι η ευρωπαϊκή προσέγγιση αναφορικά με τον γραμματισμό στα ΜΜΕ, πρότεινε τον ακόλουθο ορισμό (2009):
«Ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας ορίζεται εν γένει ως η ικανότητα πρόσβασης στα μέσα επικοινωνίας, κατανόησης και κριτικής αξιολόγησης διαφόρων πτυχών των μέσων και των περιεχομένων τους, καθώς και η δυνατότητα έκφρασης (επικοινωνίας) σε διαφορετικά περιεχόμενα (επικοινωνιακές περιστάσεις).»¹
- Στην Οδηγία για τις υπηρεσίες οπτικοακουστικών μέσων επικοινωνίας – αιτιολογική σκέψη 37, αναφέρονται τα εξής:
«Ο “γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας” αναφέρεται στις δεξιότητες, τις γνώσεις και την κατανόηση των καταναλωτών που τους επιτρέπουν να χρησιμοποιούν αποτελεσματικά και με ασφάλεια τα μέσα επικοινωνίας. Οι εκπαιδευμένοι στα μέσα επικοινωνίας πολίτες είναι σε θέση να κάνουν εμπειριστατωμένες επιλογές: να κατανοούν το χαρακτήρα του περιεχομένου και των υπηρεσιών, να επωφελούνται από το πλήρες φάσμα ευκαιριών που προσφέρουν οι νέες τεχνολογίες των επικοινωνιών και να προστατεύουν τον εαυτό τους και την οικογένειά τους από επιβλαβές ή προσβλητικό υλικό. Κατά συνέπεια, πρέπει να προωθηθεί η ανάπτυξη του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας σε όλους τους τομείς της κοινωνίας και να παρακολουθείται στενά η πρόοδός του.»²
- Αρκετοί μελετητές-ερευνητές προτείνουν ότι η παιδεία για τα μέσα είναι «*η ικανότητα πρόσβασης, ανάλυσης, αξιολόγησης και δημιουργίας μηνυμάτων σε ευρεία ποικιλία μορφών ή/και σε διάφορα πλαίσια*» (Aufderheide, 1993; Christ & Potter, 1998; Livingstone, 2004).
- Σύμφωνα με το Κέντρο για την Παιδεία για τα Μέσα (Center for Media Literacy), «*ο γραμματισμός στα μέσα παρέχει ένα πλαίσιο για την πρόσβαση, την ανάλυση, την αξιολόγηση, τη δημιουργία και τη συμμετοχή με μηνύματα σε διάφορες μορφές – έντυπη, οπτικοακουστική, διαδικτυακή. Ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας οικοδομεί την κατανόηση του ρόλου των μέσων στην κοινωνία, καθώς και τις βασικές δεξιότητες της*

¹ http://ec.europa.eu/avpolicy/media_literacy/docs/com/el.pdf

Ομιλία της Ανδρούλλας Καμινάρá, «*Η εισαγωγή της Αγωγής στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης στην Κύπρο – Ρόλοι και δράσεις*», Πανεπιστήμιο Λευκωσίας, 5/5/2009.

² Ομιλία της Ανδρούλλας Καμινάρá, «*Η εισαγωγή της Αγωγής στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης στην Κύπρο – Ρόλοι και δράσεις*», Πανεπιστήμιο Λευκωσίας, 5/5/2009.

αναζήτησης πληροφοριών και της αυτο-έκφρασης που είναι αναγκαίες για τους πολίτες σε μια δημοκρατία.»

- Όπως ορίζει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή «Παιδεία για τα Μέσα είναι η δυνατότητα πρόσβασης, ανάλυσης και αξιολόγησης της δύναμης των εικόνων, των ήχων και των μηνυμάτων, τα οποία αντιμετωπίζουμε καθημερινά και αποτελούν σημαντικό κομμάτι του σύγχρονου πολιτισμού μας, καθώς επίσης και η ικανότητα επαρκούς επικοινωνίας στα μέσα, διαθέσιμα σε προσωπική βάση. Η παιδεία για τα μέσα αφορά όλα τα μέσα, συμπεριλαμβανομένης της τηλεόρασης, του κινηματογράφου, του ραδιοφώνου, των έντυπων μέσων, του διαδικτύου και άλλων νέων ψηφιακών τεχνολογιών επικοινωνίας. Ο στόχος της παιδείας για τα μέσα είναι να αναπτύξει τη συνειδητοποίηση των πολλών μορφών μιντιακών μηνυμάτων που αντιμετωπίζουμε στην καθημερινότητα. Θα πρέπει να βοηθά τους πολίτες να αναγνωρίζουν πώς τα μέσα φιλτράρουν τις αντιλήψεις και τις πεποιθήσεις που προβάλλουν, πώς διαμορφώνουν πολιτισμό και πώς επηρεάζουν τις προσωπικές επιλογές. Οι πολίτες θα πρέπει να θωρακιστούν με κριτική σκέψη και δημιουργικές δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων, ώστε να γίνουν ενσυνείδητοι καταναλωτές και παραγωγοί πληροφοριών. Η παιδεία για τα μέσα αποτελεί μέρος του βασικού δικαιώματος του κάθε πολίτη σε κάθε χώρα για ελευθερία έκφρασης και του δικαιώματος στην πληροφόρηση και συμβάλλει στην οικοδόμηση και στήριξη της δημοκρατίας»³
- Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας (παιδεία για τα Μέσα) αποτελεί μια πτυχή της κοινωνικής ένταξης και της ιδιότητας του πολίτη στη σημερινή κοινωνία της πληροφορίας» και «θεωρείται σήμερα ένα από τα βασικά προαπαιτούμενα για την ενεργό και ολοκληρωμένη άσκηση της ιδιότητας του πολίτη με σκοπό την αποφυγή και ελαχιστοποίηση των κινδύνων κοινωνικού αποκλεισμού».⁴

Τα προαναφερθέντα επικεντρώνονται στην ενίσχυση της ανάπτυξης της κριτικής σκέψης και κριτικής ικανότητας των πολιτών, ώστε να μπορούν να αντιλαμβάνονται τα μηνύματα των Μέσων και να αξιολογούν το περιεχόμενό τους. Επιπλέον, προβάλλουν την ικανότητα πρόσβασης των πολιτών στα Μέσα.

Διατυπώνεται ακόμη η άποψη ότι δεν υπάρχει μία μορφή γραμματισμού κατάλληλη για όλα τα άτομα ή ακόμη και για ένα άτομο σε όλη τη διάρκεια της ζωής του, που δεν θα απαιτεί συνεχή επικαιροποίηση των εννοιών, των όρων και των δεξιοτήτων, σύμφωνα με τις μεταβαλλόμενες συνθήκες του πληροφοριακού περιβάλλοντος (Bawden, 2008).

³ European Commission Final Report, «Testing and Refining Criteria to Assess Media Literacy Levels in Europe» (April 2011).

⁴ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Σύσταση στα κράτη-μέλη «σχετικά με τον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας (παιδεία για τα Μέσα) στο ψηφιακό περιβάλλον για ανταγωνιστικότερο οπτικοακουστικό κλάδο και κλάδο περιεχομένου και για μια κοινωνία της γνώσης χωρίς αποκλεισμούς», 20.8.2009.

http://ec.europa.eu/culture/media/literacy/docs/recom/c_2009_6464_el.pdf

B) Γραμματισμοί που περιλαμβάνονται στην παιδεία για τα μέσα – Τυπολογία ως προς το περιεχόμενο και τις δεξιότητες

Εξαιτίας της ευρύτητας της έννοιας ‘Παιδεία για τα μέσα’ αναμένεται ότι αυτή θα περιλαμβάνει και φάσμα γραμματισμών. Ο πολυγραμματισμός που έχει αναπτυχθεί οφείλεται και στη σύγκλιση των τεχνολογιών και στη διαδραστικότητα των μέσων που παρατηρείται στην εποχή μας. Ενδεικτικά και ανάμεσα σε άλλα αναμένεται ότι οι ακόλουθοι τύποι γραμματισμών θα περιλαμβάνονται στην ευρύτερη έννοια της παιδείας για τα μέσα: γραμματισμός στα μέσα (εφημερίδα, περιοδικό, ραδιόφωνο, τηλεόραση), διαδικτυακός γραμματισμός που αφορά ως επί το πλείστον στο διαδίκτυο και ψηφιακός γραμματισμός σχετικός με την ψηφιακή τεχνολογία γενικότερα, οπτικός γραμματισμός και κινηματογραφικός γραμματισμός.

Γ) Διαστάσεις που περιλαμβάνει η παιδεία για τα μέσα: καθορίζονται με βάση το περιεχόμενο, το μέσο και τις δεξιότητες.

Όλοι οι ορισμοί αναφέρονται σε ικανότητες:

- Πρόσβασης.
- Ανάλυσης.
- Αξιολόγησης – κριτικής ικανότητας.
- Δημιουργίας – παραγωγής.

Οι διαστάσεις αυτές αναμένεται να καθορίσουν και τις δράσεις που αφορούν στην ανάπτυξη των επιπέδων παιδείας για τα μέσα στη χώρα.

Ως κριτήρια αξιολόγησης της Παιδείας για τα Μέσα προσδιορίζονται τα ακόλουθα:

- Απόκτηση και χρήση ικανοτήτων (use skills)
- Κριτική σκέψη (critical thinking)
- Επικοινωνιακές δεξιότητες (communicative abilities)
- Διαθέσιμα ΜΜΕ (media availability)
- Περιβάλλον των ΜΜΕ (media context)

Ο συνδυασμός δεξιοτήτων και ικανοτήτων σχετικών με τα πιο πάνω θα οδηγήσει τους πολίτες σε ψηλότερα επίπεδα αλφαριθμητισμού/εγγραματοσύνης στα μέσα.⁵

⁵ European Commission Final Report – Testing and Refining – Criteria to Assess Media Literacy Levels in Europe (April 2011)

Δ) Εμπλεκόμενοι στη δράση Παιδεία για τα Μέσα

Ενδεικτικά αναφέρεται η ακόλουθη κατηγοριοποίηση των φορέων/οργανισμών που αναμένεται να εμπλακούν στο θέμα:

- Κοινωνία των πολιτών (μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί, μη κυβερνητικοί οργανισμοί – NGOs επαγγελματικές ενώσεις, συνδικαλιστικό κίνημα, ομοσπονδία γονέων, κ.α.).
- Εκπαιδευτικά ιδρύματα.
- Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας.
- Κρατικοί φορείς (υπουργεία, υπηρεσίες, κ.α.).
- Πολιτιστικοί φορείς.
- Ευρωπαϊκοί φορείς.

Αναμένεται ότι θα παρατηρηθεί εμπλοκή όλου του φάσματος της κοινωνίας, η οποία θα συμβάλει τα μέγιστα, θα συνεισφέρει στη συλλογική προσπάθεια ανάπτυξης των επιπέδων παιδείας στα μέσα στην Κυπριακή δημοκρατία και θα επιφέρει θετικά αποτελέσματα όσο το δυνατό πιο σύντομα.

Ε) Στόχοι της δράσης Παιδεία για τα Μέσα:

- Ανάπτυξη κριτικής ικανότητας πολιτών – ικανότητα επιλογής από πλήθος πηγών πληροφοριών και αξιολόγησης των πηγών. Διαμόρφωση ενός πολιτικά εποικοδομητικού πολίτη που θα είναι σε θέση να κρίνει, να αξιολογεί, να επιλέγει και να ανασυνθέτει τις πληροφορίες που διαδίδονται στα ΜΜΕ με ισχυρά κριτήρια που τον προστατεύουν από τον εντυπωσιασμό, την παραπλάνηση ή τις υποβολιμαίες αποφάσεις.
- Θωράκιση των πολιτών και ανάπτυξη κριτικής σκέψης και ικανότητας αξιολόγησης της πληροφορίας, της εικόνας και των μηνυμάτων, ώστε να γίνουν ενσυνείδητοι καταναλωτές και παραγωγοί πληροφοριών.
- Σύμφωνα με το European Charter of Media Literacy⁶ η Παιδεία για τα Μέσα καθιστά τον πολίτη ικανό να κάνει αποτελεσματική χρήση των μέσων μαζικής ενημέρωσης στην άσκηση των δημοκρατικών δικαιωμάτων του και των ευθυνών του στην κοινωνία.
- Ανάπτυξη προϋποθέσεων για πρόσβαση σε ΜΜΕ, ανάλυση και αξιολόγηση των προϊόντων τους καθώς και για δημιουργία – παραγωγή.
- Ικανότητα για μετάφραση και ερμηνεία εικόνων
- Στόχευση σε διάφορες και διαφορετικές κοινωνικές ομάδες: μαθητές όλων των βαθμίδων, φοιτητές, ενήλικες. Όσον αφορά στους ενήλικες- στόχευση σε συγκεκριμένες

⁶ Cf. <http://www.euromedialiteracy.eu/index.php?Pg=charter>

κοινωνικές ή/και επαγγελματικές ομάδες, π.χ. δημοσιογράφοι, αλλά και οργανωμένους κοινωνικούς φορείς και μη κυβερνητικές οργανώσεις.

- Βελτίωση της καθημερινότητας του πολίτη ώστε να μπορέσει στην πορεία να βοηθηθεί και η κοινωνία ευρύτερα.
- Με την επίτευξη των στόχων ο πολίτης θα έχει τον έλεγχο και θα μπορεί να καθορίζει τη νοηματοδότηση των μηνυμάτων και του μιντιακού προϊόντος καθώς και να θέτει υπό αμφισβήτηση ό,τι πιθανόν δεν ανταποκρίνεται στην αρχή της υψηλής ποιότητας και στην αποστολή του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης.

ΣΤ) Προϋποθέσεις επίτευξης στόχων:

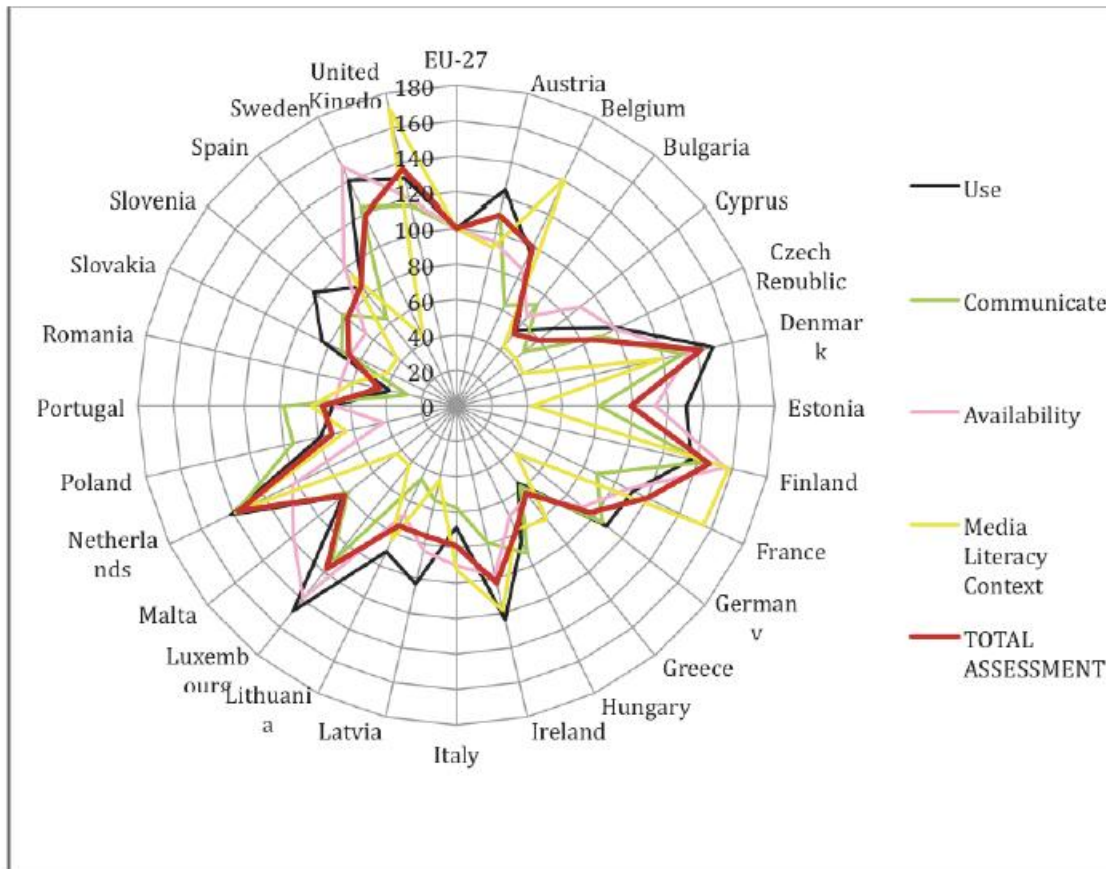
- Δημιουργία κοινωνικής συνείδησης στους πολίτες ότι η Παιδεία για τα Μέσα θα συμβάλει στην ενίσχυση της δημοκρατίας στη σημερινή σύγχρονη κοινωνία.
- Γνώση και αντίληψη της λειτουργίας των ΜΜΕ και άλλων μέσων δημιουργίας και μετάδοσης μηνυμάτων, της διαδικασίας παραγωγής μιντιακών προϊόντων και της επίδρασης που ασκούν τα ΜΜΕ στην κοινωνία.

Ζ) Η Παιδεία στα Μέσα στην Κύπρο:

Στα πλαίσια διερεύνησης που έκανε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τα Μέσα (και συγκεκριμένα το Τμήμα Media Programme and Media Literacy)⁷ η Κύπρος παρουσιάζει αρκετά χαμηλούς δείκτες για το θέμα της παιδείας για τα μέσα (δεξιότητες χρήσης, κριτική αντιμετώπιση, δεξιότητες επικοινωνίας). Το πιο κάτω σχήμα είναι διαφωτιστικό για τα επίπεδα και τους δείκτες της παιδείας για τα μέσα στην κυπριακή δημοκρατία.

⁷ Testing and Refining Criteria to Assess Media Literacy Levels in Europe Final Report, April 2011, Commissioned by the European Commission Directorate-General for Information Society and Media, Media Literacy Unit, ©European Commission, SMART 2010/0006 O.J. 5/12/2009 2009/S235-3355589

Graph 2: Media Literacy Criteria and Countries Assessment Results

Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι κάποιες μεμονωμένες δράσεις και προσπάθειες ήδη εντοπίζονται και αφορούν ως επί το πλείστον τη διεξαγωγή ενημερωτικών συνεδρίων – σεμιναρίων. Προσπάθειες γίνονται επίσης και από εκπαιδευτικούς, που στα πλαίσια του διδακτικού χρόνου αναφέρονται σε θέματα παιδείας για τα μέσα. Προκειμένου να χαρτογραφηθούν οι προσπάθειες και οι δράσεις που αφορούν στο θέμα και να υπάρξει μια βάση δεδομένων που να δίνει όσο το δυνατό πιο σαφή στοιχεία για τις δράσεις και τις ενέργειες που έγιναν μέχρι τώρα αναφορικά με το συγκεκριμένο θέμα το Παιδαγωγικό Ίνστιτούτο θα δημιουργήσει ιστοσελίδα στην οποία θα μπορούν να καταγράψουν τις ενέργειές τους και σχετικά στοιχεία όσοι έχουν ασχοληθεί σχετικά με το θέμα.

Παρόλ' αυτά κρίνεται απαραίτητο να υπάρξει οργανωμένη προσπάθεια, ώστε να αναπτυχθούν οι απαραίτητες δράσεις και να καλλιεργηθεί η παιδεία για τα μέσα.

References

Aufderheide, P. (1993). *Media literacy: A report of the National Leadership Conference on Media Literacy, the Aspen Institute Wye Center, Queenstown Maryland, December 7–9, 1992*. Washington, D.C.: Aspen Institute.

Bawden, D. (2008). “Origins and concepts of digital literacy,” In: Colin Lankshear and Michele Knobel (editors). *Digital literacies: Concepts, policies and practices*. New York: Peter Lang, pp. 17–32.

Christ, W. G., & Potter, W. J. (1998). *Media literacy, media education, and the academy*. *Journal of Communication*, 48(1), pp. 5–15.

European Commission Final Report, “*Testing and Refining Criteria to Assess Media Literacy Levels in Europe*”, April 2011.

http://ec.europa.eu/culture/media/literacy/docs/final-report-ML-study-2011_en.pdf.

Livingstone, S. (2004). *Media literacy and the challenge of new information and communication technologies*, *Communication Review*, 7:1, pp. 3–14.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Σύσταση στα κράτη-μέλη «*σχετικά με τον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας (παιδεία για τα Μέσα) στο ψηφιακό περιβάλλον για ανταγωνιστικότερο οπτικοακουστικό κλάδο και κλάδο περιεχομένου και για μια κοινωνία της γνώσης χωρίς αποκλεισμούς*» 20.8.2009.

http://ec.europa.eu/culture/media/literacy/docs/recom/c_2009_6464_el.pdf accessed 30/4/2012.

Καμινάρá, Α. «*Η εισαγωγή της Αγωγής στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης στην Κύπρο – Ρόλοι και δράσεις*», Πανεπιστήμιο Λευκωσίας, 5/5/2009.